

REPUBLIKA HRVATSKA -REPUBBLICA DI CROAZIA
SVEUČILIŠTE JURJA DOBRILE U PULI
UNIVERSITÀ JURAJ DOBRILA DI POLA
**Odjel za odgojne i obrazovne znanosti –
Dipartimento di scienze della formazione**
I. M. Ronjgov 1, (HR) 52100 Pula - Pola
Tel: (052) 377 543; Fax: (052) 377 550; 091/1816-467
Prof.dr.sc. Fulvio Šuran, e-mail: fsuran@unipu.hr

Znanstveno-tehnički aparat i „novi“ čovjek.

(Tehnologija i politika)

Dostignuti stupanj razvoja znanstveno-tehničkog sustava nameće potrebu preispitivanja humanističkih disciplina kao što su politika, etika i povijest, koje su od davnine nastojale dolično interpretirati ljudsku prirodu. Danas se mogućnosti i opasnosti kriju u tehnici, koja kao takva mijenja i ljudsku narav, jer mijenja dimenziju samospoznaje, a to više nije usklađenost čovjeka s prirodom, nego njegova sposobnost ograničavanja samog sebe. Polazeći od toga čovjek može doći također i do drugačijeg poimanja sebe, otkrivajući da se svijet na koji se poziva veoma izmijenio. Ne biti svjesni toga značilo bi živjeti u ovome svijetu uz rizike koji uvijek prate pomanjkanje svijesti, te uz tumačenje ljudske dimenzije kakvo svijet tehnike više ne dopušta.

Ključne riječi: *masovna kultura, atomizacija, znanstveno-tehnološki Aparat, javno mnijenje, demokracija, tehnička racionalnost, anti-politika, ideologija, tehnokracija, kriza tradicionalnih vrijednosti.*

Scientific-technological Apparatus and new man. (Technology and politics). *The current level of development of the scientific-technological system requires due reflection about those humanities, like politics, ethics and history, which since the dawn of civilisation have tried to provide an interpretation suited to human nature. Nowadays, possibilities and risks are implied in technology which itself is also changing human nature, as there is a change in the dimensions of self-restriction, from which man can reach a different understanding of himself, discovering that the world of reference has considerably changed. To be unaware of this fact means to face life in this world with all the risks implied by unconsciousness, and on the basis of an interpretation of human dimension which the world of technology does not allow any more.*

Keywords: *mass culture, atomisation, Scientific-technological Apparatus, public opinion, democracy, technical rationality, anti-politics, ideology, technocracy, crisis of tradition.*

Uvod. U vremenu sveopće globalizacije zasigurno je i te kako važno razmisliti o aktualnom značenju demokracije i o njezinom bavljenju politikom. Politika još od antike označava, između ostalog, i zajedničko javno razmišljanje o općem dobru uopće, ali i o nekoj društveno relevantnoj temi.

Unutar suvremenog relativističkog društvenog obzorja, demokracija se ne pojavljuje samo kao sistem vladavine množine i većine građana posredstvom legitimno izabраниh pojedinaca već, što je još važnije, građani vjeruju u taj politički sistem većinskog odlučivanja. Ne zaboravljajući pri tom da se osobine građanskog društva i njegovog demokratskog izražavanja zasigurno ne identificiraju samo s činjenicom da imamo pravo na periodično glasovanje za naše parlamentarne predstavnike. To ne bi smjelo biti tako, budući da pravo na glasovanje predstavlja samo jedan način očitovanja demokratskoga pluralizma. Dakle demokracija je nešto više, mora biti nešto više.

Kada se danas govori o krizi politike mora se primijetiti da se ne radi samo o tradicionalnom obliku politike, već sve više i sve češće o suvremenom obliku ili oblicima politike, tj. o formalnim demokratskim uređenjima. Tehnika kao svrha političkih stranaka ili uopće političkih grupacija koje su na vlasti, dakle općenito kao svrha demokracije, postaje tehnološko uređenje moći i građanskog društva što se može točnije nazvati tehnokracijom.

Tehnika je dakle ovdje shvaćena kao kalkulacija, kao političko mjerenje društvene stvarnosti, tj. kao demokracija, koja čovjeku omogućava da neposredno preobrazi i oblikuje prirodni zakon u politiku, tj. kao kompromis, sporazum, riječ, norma, zakon ili nomos. To je ono što ljudsko biće, u dobrom kao i u zlu, suštinski razlikuje od drugih živih bića. Radi se ovdje o Aristotelovom "**Ànthropos zoon politikòn physei**".

Kriza politike. Danas se sve više govori o krizi politike. Itekako je važno shvatiti što to znači i čemu to vodi jer relativizacija, ako ne i zalazak, tradicionalnih društvenih ideala, neminovno vodi do toga da, u tom politički deklasiranom obzorju, mladi naraštaj, koji inače vrlo učinkovito i djelotvorno

sudjeluje u raznim dobrovoljnim akcijama, i to anonimno i ne štedeći energije, izbjegava baviti se politikom. Ta indiferentnost, ako ne i prezir prema politici - što nikako ne znači i neodgovornost što se, na žalost, ne može reći za mnoge suvremene političare - istovjetna je s razmišljanjem da demokracija, od koje političko djelovanje nedvojbeno predstavlja najočitiiji izraz, nema budućnosti.

Osim toga, danas smo sve više svjedoci pojave jednog anti-političkog trenda koji prikazuje sve veći umor glasačkog tijela i nepovjerenje prema politici uopće¹. Jedan od razloga krije se možda u sve prodornijem i nivelirajućem globalizacijskom procesu, koji građane potiskuje unutar potrošačkoga egotizma nauštrb političkog djelovanja. Ustvari, radi se o podzemnom ideološkom razmišljanju koji se može donekle prikazati kao anti-demokratsko, reakcionarno i dakako opasno za boljitak građanskog društva. Najčešće dobro služi onim krugovima moći kojima nije u interesu opće dobro društva koliko vlastito. Zato je itekako nužno vratiti građanima ono prvobitno povjerenje koje su gajili prema politici, povjerenje u političko djelovanje, u etičnost politike koja djeluje samo u korist općeg dobra unutar kojeg je moguće ostvariti i osobnu sreću. Dakle u nužnost politike. To nedvojbeno znači da i opće rasprostranjeno anti-političko uvjerenje predstavlja jedno političko djelovanje. Radi se dakle o konfliktualnosti između dva suprotna vida politike. Anti-političko mišljenje je socijalno najmanje prihvaćeni oblik političkog djelovanja, tj. politike. Zato je, ponavljam, vrlo važno odgovoriti na zahtjeve koji se nalaze u osnovi indiferentnosti sve većeg broja građana, a naročito mladih naspram politike.

Upravo zato što je politika usko povezana s dominacijom parlamentarne ili točnije zapadne demokracije danas se sve učestalije govori o krizi politike.

Zalazak ideologija kao sistem vrijednosti. U doba zalaska najznačajnijih ideologija dvadesetog stoljeća i podređene uloge čovjeka sve-vladajućem znanstveno tehničkom aparatu nije suvišno postaviti jedno, smatram, važno pitanje. Pitanje glasi: koju su sudbinu doživjele one ideologije i oni ideološki

¹ Iako se s druge strane polje djelovanja seli na internetske forume, direktno i subverzivno djelovanje kroz anonimnost koju takvi pristupi omogućavaju.

pokreti koji su na društveno značajan i korjenit način oblikovali sam tok zapadne povijesti i to prvenstveno u obliku 'duha vremena', ako ne i kao predznak, anticipacija onog dolazećeg duha vremena? Pitanje treba postaviti naročito onda kada se uvidi kako, govoreći o ideologiji, imamo zapravo posla s društveno zasebnim vidom ljudske svijesti, koja je striktno povezana i misaono odgovara onom djelu čovječanstva koji se s njom životno poistovjećuje i koji, prihvaćajući je ne samo kao izražaj vlastite društvene svjesnosti (klasna svijest) već i kao sveopću istinitost, na bilo koji način želi njezino ostvarenje.

Može se tako, bez teškoća, utvrditi da će društvena problematika postepeno izgubiti svoju realnost, tj. svoju dinamičnost svjesnog djelovanja, jer ju ideologijski pristup otuđuje od same stvarnosti i od njezinoga povijesnog identiteta zamjenjujući je jednom ideološkom sigurnošću. Da bi se suprotstavili toj ideologiji društvene problematike, treba dakle pribjeći znanstvenoj racionalnosti koja, između ostalog, omogućuje da se mjere i ocjenjuju i sami ciljevi ideologije. Budući da je znanost danas sposobna sebi prikazati realizaciju svakog drugog cilja našeg vremena, to joj daje i "*pravo*" da mjeri i ocjenjuje svaki drugi cilj. Dakle, i ideologiju.

Neizbježno je da znanost svako ideologijski usmjereno tumačenje "*shvati*" - makar implicitno posredstvom "*volje za moći*" jačega, tj. znanosti - a to nije drugo doli djelomično tumačenje, te da shvati vlastitu nemoć u odnosu na znanstveno približavanje istoj problematici - iako ideologija i dalje nastavlja širiti svoje pravo na takvo tumačenje u ime "*nacije*", "*klase*", pojedinca, ljudskih prava i drugog.

Danas je osnovna težnja suvremene civilizacije prijelaz s ideološki organizirane stvarnosti na znanstveno-tehničku organizaciju društvenog života, u smislu postepenog smanjivanja ideologijskih zapreka znanstvenoj racionalnosti, čija pravila tumačenja empirijskih činjenica vrijede i djeluju neovisno o bilo kojoj ideologijskoj i ideologizirajućoj administrativnoj konstrukciji.

U cijelom tehnološki razvijenom svijetu, racionalizacija političko-ekonomske proizvodnje upravo izaziva napuštanje nefunkcionalnog i stereotipnog ideologijskog upravljanja nacionalnim ekonomijama (tj. pobjeda kapitalizma i demokracije naspram realsocijalističkih ekonomija), jer su disjunkcije i neprimjerenosti institucija takve u odnosu na suvremeni znanstveno-tehnički način proizvodnje².

Kriterij pripadnosti jednoj ideologiji sve više ustupa mjesto strateškim modalitetima znanstveno-tehničke racionalnosti u službi tehničke djelotvornosti, kao zbir raznih znanstvenih disciplina, i to ne samo s namjerom da protumači i predvidi fenomene, već i da ih ostvaruje u obliku demokratski prihvatljive društveno-ekonomske i političke reforme.

U tom društvenom obzorju nije međutim ni bezazleno ni beznačajno upitati se nije li i danas pobjedonosno, tehničko, racionalno tumačenje svijeta ništa drugo nego jedna posebna ideologija koja se nalazi u osnovi postojanja znanstveno-tehničkog aparata.

Ne radi se dakle o viziji, u obliku marksističke 'lažne svijesti', koju će budući povijesni tok uspjeti objelodaniti i nijekati kao još jednu tipičnu ideološku varku, budući da i ona, kao njoj prethodne, u stvari sadržava određene elemente ideološke naravi. Na takva i slična pitanja, koja se odnose na odnos između tehnike i ideologije, trebamo odgovoriti negativno. I to iz jednostavnog razloga što, kada se o ideologiji radi, moramo i te kako biti svjesni kako se ona odnosi na nešto drugo naspram same stvarnosti. Dakle, na nešto što je umišljeno kao ideološko, idealno, tj. bitno.

Ono što se u međuvremenu dogodilo s dominacijom tehničke racionalnosti jest činjenica da se postepeno deklasiralo ovo tradicionalno poimanje istine u ono o efikasnoj djelotvornosti samih posljedica, koje kao takve daju i istinitost njihovim uzrocima. Zbog toga istinito nije više ideologijski nepromjenjiv red ideja, već postaje ono što se dokazuje u samoj stvarnosti.

² Iako unutar kapitalizma nije razrješen sukob između Keynesovog i laissez-faire pristupa, što je vidljivo iz suvremene krize.

To, drugim riječima, znači da su neke 'ideje' istinite sve dokle god imaju izvršnu moć da proizvedu jedan, njima istovjetan, svijet. S obzirom na to da taj svijet proizlazi iz same strukture stvarnosti, on će postati i ostati razumljiv sve dok struktura ideje bude društveno dominantna.

Znači, potrebno je da vizija stvarnosti dominira kao ideologija kako bi taj svijet bio razumljiv većini, ako ne i svima (Kuhn, 1999).

Međutim, već s počecima modernog doba, tj. počecima tehničke racionalnosti, zapadna je kultura postala svjesna da njezino vrijeme istječe te da se ona neminovno pretvara ili pretače u, na primjer, Baconove idole. Ideje ili shvaćanja društveno irelevantna i nebitna ipak u svojim postojećim sekundarnim oblicima i dalje opstaju u našem vremenu, iako doslovno nesposobna da realiziraju ili objasne bilo što.

Treba napomenuti da tehnika, u toj svojoj sveobuhvatnosti stvarnosti, nikako ne predstavlja neku vrstu ideologijske vizije, budući da, za razliku od ideologije koja sebe pomišlja kao nepromjenjivom, tehnika na sebe gleda kao na umijeće, dakle kao na nešto što je u svakom trenutku moguće savladati.

Kada završi svjetska funkcija jedne ideologije ona neminovno nestaje i to u onom istom vremenskom trenutku u kojem njezina teoretska struktura ili konstrukcija ne čini više svijet, a još maje ga objašnjava. Nasuprot tome, tehnika, čija se djelotvorna moć samoostvarenja zasniva na savladavanju i razložnom pobijanju implicitnih teoretskih implikacija, ne gubi svoju bit ni u trenutku kada njezina osnovna teoretska struktura prestaje biti djelotvorna. Razlog tome treba potražiti u nepovezanosti epistemske istine s njezinom teoretskom strukturom obuhvaćanja stvarnosti te s njezinom produktivnošću, tj. efikasnošću.

Radi se tu o djelotvornosti određenog društvenog sistema vrijednosti, čija je teoretska struktura jako fleksibilna i u skladu sa znanstveno-tehnološkom racionalnošću.

U tom smislu možemo slobodno reći da je anglosaksonski oblik demokracije, što se tiče odgovarajućeg društvenog uređenja, onaj koji danas najviše pogoduje razvoju znanstvene racionalnosti. Budući da je znanstveno-

tehnički aparat taj koji određuje kraj svih ideologija i to u onom njihovom djelu u kojem se one pojavljuju i kvalificiraju kao izražaj nepromjenljivih i vječnih istina. Stoga svaka ideologija, ukoliko se radi o ideologijskom obuhvaćanju i mijenjanju stvarnosti, teži da sebe vidi i promišlja kao nepromjenljivu istinu i kao takva sposobna je da bez ogrebotina, tj. pobjednički prolazi kroz sve njoj protivne povijesne događaje³ (Marx, K., i Engels, E.). To znači da u slučaju napuštanja njezinih osnovnih teoretskih struktura, i to radi neusklađenosti s razvojem samih povijesnih događaja, ona neminovno postaje samoj sebi proturječna pa se, kao takva, samoukida.

Neuništivost tehničke racionalnosti. Nasuprot tome, tehnička racionalnost, pojavljujući se kao hipotetično/implikativna racionalnost, za razliku od ideologije, u osnovi prihvaća mogućnost diskreditiranja da bude razložno demantirana od strane samih događaja.

Osim prihvaćanja mogućnosti stalne provjere vlastitih teorija od strane rezultata, ona je također spremna modificirati onaj dio vlastite teoretske racionalnosti koji nije prošao test provjere. I baš ta raspoloživost ka neprestanom preoblikovanju tehničke racionalnosti, koja nedostaje ideologiji, predstavlja i njezinu najveću moć u ostvarivanju što većeg broja ciljeva.

To je ono što tehničku racionalnost čini formalno neuništivu i to usprkos stalnoj modifikaciji njezine teoretske strukture i varijaciji njezinih postupaka radi prilagođavanja rezultatima.

Tu treba istaći kako se baš u tom međusobnom odnosu društva i tehničke racionalnosti nalazi svaka moguća proturječnosti i konfliktualnost između kvalitetnih vrijednosti ideologije i kvantitativnih vrijednosti tehnike. Razlog toga nalazi se u tome što ako ideologija za ostvarivanje svojih ciljeva ima potrebe da se osloni na tehniku, ovi isti ciljevi biti će uvijek i neminovno žrtvovani onog istog trenutka kada postanu protivni razvoju i proširenju onog djela znanstveno-tehnološkog aparata kojim se koristi. U tom će smislu biti uvijek žrtvovani društveno neplodni ideologijski ciljevi. Tehnika pak, od svog nastanka, predstavlja uvjet '*sine qua non*' pri realizaciji svih mogućih ciljeva.

³ Ovdje se naročito misli na spis Karla Marxa: *Teze o Feuerbachu*.

To je moguće uvidjeti i u slučaju pada komunizma⁴. Ista će sudbina zadesiti i kapitalizam, jer kao ideologija, neće moći spriječiti da se kad tad suprotstavi sve relevantnoj dominaciji znanstveno-tehničkog aparata koji u fleksibilnoj tehničkoj racionalnosti nalazi svoje najvažnije pretpostavke.

Zbog sve rasprostranjenijeg katastrofalnog zagađenja i nestanka prirodnih resursa koji nastaju kao nus pojava potrošačkoga društva (a potrošačko društvo potrebno je kapitalističkoj proizvodnji radi ostvarenja sve većeg profita) i kapitalistička društva, prije ili poslije biti će prinuđena tražiti sve veću pomoć od znanstveno-tehničkog aparata, radi ostvarenja sve sigurnijih i manje zagađenijih tehničkih sredstava kao i sve manje destruktivnih energetske resursa.

Sve će se to dogoditi s ciljem da se kapitalizmu omogući daljnje iskorištavanje tehnike, kao i prirode u cilju ostvarivanja svojeg profita. Kapitalizam će postajući sve podređeniji i zavisniji o znanstveno-tehničkom aparatu, tj. njegovoj djelotvornoj racionalnosti, postepeno biti prisiljen odbaciti i svoj najviši cilj, profit. Razlog toga nalazi se u činjenici da je tehnika – koja, osim stalnog ojačanja i povećanja vlastite moći, nema drugog cilja – indiferentna i bezobzirna prema bilo kojem ideologijskom obliku postojanja, koji za cilj ima ostvarenje baš one kvalitetno određene stvarnosti nasuprot nekoj drugoj, pa je zbog toga indiferentna i bezobzirna i prema onoj stvarnosti koju kapitalizam pokušava ciljano ostvariti⁵.

Podređenost demokracije, kao humanistička vrijednost, tehničkoj efikasnosti. Pojmovni model demokratske države, koji danas prevladava u Europi, nalazi svoju potpunu teoretizaciju u **Hobbessovoj** političkoj filozofiji, budući da se na tu teoretizaciju može nadovezati i sama Weberova definicija

⁴ Komunizam je kao društveni sustav nestao u trenutku kada njegovo ideologijsko obuhvaćanje društvene stvarnosti, koje se u svojoj osnovi zasnivalo na sveopćem zadovoljavanju ljudskih potreba, nije bilo ekonomski prihvatljivo povećanju onog djela znanstveno-tehničkog aparata nužnog da bi se društveno održao i efikasno protivio suprotstavljenoj kapitalističkoj ideologiji, kako bi dokazao vlastitu premoć i ostvario ciljeve socijalističke ideologije. To znači da do propasti komunističke ideologije nije došlo zbog onih sloboda, koje su u zapadnim demokracijskim uređenjima nalazile svoje ispunjenje i izražaj, već izričito zbog nemogućnosti praćenja daljeg razvoja vlastitog djela znanstveno-tehničkog aparata nasuprot onog na usluzi razvijenog kapitalističkog zapada.

⁵ Ovdje se dakle radi o pravilima igre. Pravila koja ovise o upotrebnosti moći tehnike trenutačno dominantne društveno-političke formacije, a ne o prostoru osvjedočenja o bitku-ništavilu unutar kojih granica ona pravila i djelotvorno funkcioniraju, budući da obuhvaća sve one povijesne aktere koji su donekle i oformili našu društvenu stvarnost unutar koje znanost danas dominira.

suvremene države. Suvremena je država prema Weberu legalni monopol moći u svim svojim aspektima koje legalizira ustav određene države. Ako i te nacionalno ograničene društvene stvarnosti i jesu oni subjekti koji donekle osmišljavaju i sam sadržaj, koji (etički) opravdava ili ne opravdava i moderni anglosaksonski demokratski politički sustav, ipak sama djelotvornost ovog danas dominirajućeg političkog sustava sve više ovisi prvenstveno o poštivanju njemu implementiranim znanstvenim pravilima.

To uvjetuje i to da je suvremeni društveno-politički i ekonomski sustav sve više prisiljen napuštati prvotno ideologijsko shvaćanje stvarnosti, kako bi oblikovao vlastito postojanje i djelovanje prema važećim znanstveno-tehnološkim načelima.

U tom smislu progresivno svladavanje i napuštanje ideologijskih zapreka od strane znanstveno-tehnološke racionalnosti postaje sveopće prihvatljiv svjetski fenomen⁶.

Ta sve očitija i rasprostranjenija nepodudarnost koja postoji između preostalih oblika ideologije - koje još djeluju u politici, etici i religiji - i suvremenog znanstveno-tehnološkog ustrojstva stvarnosti, zapravo, preslikava suprotstavljanje koje postoji između postojećih oblika volje za moći, gdje preostale ideologijske komponente sve više pokazuju svoju nemoć u odnosu na tehničku organizaciju ljudskog društva koje prožimaju najrazvijeniji dio zapadnog svijeta i znanstveno tehnološkog aparata. Takvo je dakle ozračje unutar kojeg ideologijski pristup stvarnosti sve više pokazuje svoju nemoć u odnosu na pobjedonosnu tehničku realizaciju znanstvenih uvjerenja koja se organizacijski oblikuju u znanstveno-tehničkom aparatu.

To ne znači da se ideologija pomirila s činjeničnim stanjem, budući da i dalje od znanosti traži da bude sredstvo za realizaciju humanistički viših, to jest ideologijskih ciljeva.

Prema takvim interpretacijama pravila znanosti morala bi se podrediti onome cilju kojeg joj nameće vladajuća ideologija. Dakle, ona i dalje od

⁶ Potvrda toga je i činjenica da sve širi sloj populacije napušta ona ponašanja i ona tradicionalna uvjerenja koja su i demokratskim uređenjima davala vrijednost, naročito ona koja se pokazuju neproduktivnima u realizaciji željenih ciljeva nasuprot sve moćnijem tehnološkom djelovanju. Sve veći broj populacije vlastitu egzistenciju zasniva na pravilima koja pripadaju znanstveno-tehnološkom aparatu.

znanstvenog-tehničkog aparata izričito zahtijeva da djeluje unutar njegovih, unaprijed utvrđenih okvira i to za dobrobit nekakvoga uzvišenog društvenog ideala, npr. demokracije.

Prema tim tumačenjima, pravila znanosti i popratna tehnička pomagala morala bi se podrediti jednom uzvišenijem i njima izvanjskom cilju – i to u obliku pobjedonosnog društveno-političkog sustava, tj. anglosaksonske demokracije i inih.

Činjenica je, međutim, da se suvremena znanost i tehnika integriraju jedino s onim društveno-političkim uređenjima koja ne samo da se znaju prilagoditi pobjedonosnom znanstveno-tehnološkom aparatu, već mu pritom i omogućavaju pravilno i nesmetano djelovanje i to prema njegovim pravilima razvoja, što se danas poistovjećuje i s razvojem moći dotičnog političkog sistema.

Mora nam, međutim, biti jasno sljedeće: ako su danas takva demokratska kapitalistička uređenja, to nikako ne znači da se oni poistovjećuju, već da su otvoreniji spram njegove realizacije, naročito ako ima sposobnost konstantnog preoblikovanja prema načelima znanstveno-tehničkog aparata.

Bili oni svjesni toga ili ne, taj ih razvoj, svojim pravilima ostvarivanja ciljeva donekle i ograničava, jer tehnička racionalnost njihove zahtjeve usmjerava i podređuje svojim pravilima.

Na taj se način i anglosaksonske demokracije, kao društveno-politički pobjedonosni oblik sile zapadne tradicije, u pokušaju podređivanja vlastitim pravilima njima antagonističke sile, nužno podređuju ostvarivanju svojih najuzvišenijih ciljeva znanstveno-tehničkim pravilima kao pretpostavka njihovoj istinitosti, mijenjajući tako njihov primarni oblik vrijednosti. Usprkos tome uvjereni su kako mogu nesmetano ograničavati i usmjeravati sam tijekom razvoja znanstveno-tehnološkog aparata, koji im je tu prevlast i omogućio. Oni polaze od stajališta kako je tehnika nešto što je moguće odvojiti od znanstveno-tehničke organizacije života kao cjeline, tj. nešto čime se čovjek može služiti u vidu bezazlenog pomagala koji suštinski ne mijenja njegovu, unaprijed određenu bit, pa kao takav, njegova upotreba prvenstveno

zavisi o slobodnoj volji.

To bi donekle moglo biti i prihvatljivo kada suvremena znanstveno-tehnička organizacija života ne bi raspolagala vlastitom logikom djelovanja, kao polazištem za intervencije u stvarnosti, koja donekle ugrožava postojanje onih snaga tradicije koje se tehnikom žele služiti samo kako bi ostvarile svoje moralno prihvatljive ciljeve. Pritom se ovdje licemjerno zaboravlja na njezinu striktnu povezanost, njezino pripadanje znanstveno-tehničkoj racionalnosti, što onemogućuje to pojednostavljenje problema, jer je ona ta koja daje smisao suvremenom oblikovanju svijeta.

Kraj tradicionalnih oblika politike. Postavljajući se kao bitan uvjet za ostvarivanje najrelevantnijih ciljeva, koje si ideologije zadaju kako bi uopće kao takve i opstale, znanstveno tehnički aparat sebi podređuje sve postojeće ideologije, i ako se one pokažu suviše ili njemu oprečne, on ih sve od reda odbacuje. Zasnivajući tu svoju negaciju na znanstvenim načelima, tehnička im racionalnost zapravo oduzima svaku društvenu svrhovitost.

U svemu tome ono što, međutim, mnogima još nije dovoljno jasno jest činjenica kako u tom svom aspektu razvoja i društvenog prihvaćanja znanstveno-tehnička racionalnost ugrožava, vodeći je pri tome neminovno do nestanka, postojanje same politike (ali i etike, i religije), primarno shvaćene kao slobodno ljudsko odlučivanje o najboljem načinu društvenog življenja. Budući da se radi o političkoj formi, o onoj koju mi još danas poznajemo i uvažavamo kao takvu, koja svoj izvor, svoje načelo i opravdanje nalazi u samoj filozofskoj tradiciji, puna je ideologijskih vrijednosti.

Postavljamo si pitanje, posjeduju li još koju (idealnu) vrijednost?

Radi se dakle o tome da se donekle shvati koja i kakva je politika još moguća i je li ikako, u doba sveopće tehničke globalizacije i sve obuhvatnije premoći znanstveno-tehničkog aparata, još moguće bilo koje političko umijeće. Treba, naime, uvidjeti da se demokracija, kao danas dominantni politički sustav vrijednosti, opravdava, u svom pozitivnom ili negativnom obliku, samo unutar jednog njoj svrsishodnog tumačenja društvene stvarnosti. Unutar tog tumačenja, zbog njezine unaprijed određene ideologijske

svrhovitosti, poprima i oblikuje se prema onom sadržaju koji više odgovara pobjedonosnom obuhvaćanju stvarnosti, gdje znanost ne posjeduje samo kategoriju teoretske racionalnosti, budući da ona u obliku tehnike predstavlja i najmoćnije sredstvo vladavine koje danas postoji na Zemlji, jer je ona ta koja posjeduje sposobnost preoblikovanja svijeta.

U tom smislu unutrašnja pravila znanosti ne predstavljaju samo određena pomagala koja su, u obliku tehnike, nužna kako bi se ostvarile više humanističke vrijednosti, već za cilj imaju djelotvornije opravdavanje same operacionalizacije znanstveno-tehničke racionalnosti, prepoznatljive u svom krajnjem cilju, to jest u htijenju neograničenog rasta moći, dakle, u podređivanju svijeta njezinim kvantitativnim pravilima vrijednosti.

U tom smislu ne može se još govoriti o kraju politike kao politike, već o onom vidu politike koji predstavlja neposredni proizvod filozofske tradicije. Samo unutar tog vidokruga stvarnosti moguće je govoriti o krizi politike, o propasti politike, to jest o krizi loše politike. O krizi loše politike možemo raspravljati naročito ako kao mjerilo našeg prosuđivanja uzmemo moderno, pobjedonosno anglosaksonsko poimanje demokracije, kao prikazanje društveno-političkog valjanog uređenja.

Demokracija je ovdje shvaćena kao sredstvo koje služi izvršavanju onih odluka koje su neposredno povezane s društvenim životom građana kao slobodnih pojedinaca. Demokracija ne prihvaća sve one pokušaje da se građanskom društvu nametne bilo koja sadržajno dogmatska odluka koja se pokazuje ne samo protivna kriterijima demokratskog odlučivanja, već i optimalnom funkcioniranju demokracije u vidu kvantifikacije svih društvenih vrijednosti.

Demokracija shvaćena kao obični formalni postupak. Za razliku od epistémско-ideološkog oblika politike, demokracija, kao formalni postupak, ne posjeduje nikakve izvanjske ili više ciljeve koji bi opravdali njezino postojanje.

Jedini cilj koji je njoj svojstven nalazi se baš u tom njezinom optimalnom funkcioniranju, u sposobnosti uređivanja društvenog života bez

ikakve upotrebe nasilja. No, to ne vrijedi ako se tu radi o kršenju onih demokratskih pravila koja su potrebna kako bi se postigli oni ciljevi koji vladajući politički subjekti namjeravaju ostvariti uz podršku množine i većine onog dijela anonimnoga biračkoga tijela koje ih je izabralo.

Svaki politički subjekt, bila to stranka ili udruga ili pojedinac, želi ostvariti i održati jedno njemu svojstveno društveno uređenje, unutar kojeg se onaj politički subjekt i prepoznaje prema jednom njemu svojstvenom i kvalitetno (ideologijski) određenom sustavu vrijednosti. Međutim, s druge pak strane, svaki od ovih političkih subjekata mora se, ako se namjerava što dulje održati na vlast i sačuvati političku moć, svakoga dana sve više prilagođavati tehničkim izumima kako bi ostvario svoje ciljeve.

To nedvojbeno znači da se i suvremeno, formalno demokratsko uređenje mora služiti dijelovima znanstveno-tehničkog aparata i zasnivati se na njegovoj nutarnjoj logici, te na tehničkoj racionalnosti ukoliko želi biti što funkcionalniji i djelotvorniji. Istovremeno to od demokracije zahtjeva da dalje razvija i ojača onaj dio tehničke moći od koje korisno zavisi.

To na kraju krajeva znači kako je demokracija, s obzirom na to da je sve više prisiljena, i to naročito zbog vlastitog opstanka, podrediti vlastite, kvalitetno zamišljene i oblikovane, partikularne ciljeve znanstveno-tehničkoj racionalnosti, jedina sposobna - nasuprot kršćanstvu, komunizmu, kapitalizmu – da ih na djelotvoran način tehnički umnoži, kvantificira, kao sredstvo svoje optimalne realizacije. Napokon dolazimo do zaključka da demokracija mora, kao društveno-političke snage prije nje, postaviti si, kao svoji najuzvišeniji cilj, baš onu apstraktnu tehničku racionalnost koja se nalazi u osnovi optimalnog funkcioniranja znanstveno-tehničkog aparata, što neminovno s druge strane znači i sam kraj demokracije.

Političari i javno mnijenje u doba sveopće globalizacije. U toj sve obuhvatnoj krizi svih vrijednosti tradicije i sve veće formalnosti demokratskih sustava veliku ulogu ima dokazivanje moći kao preduvjet održavanja vlastite sigurnosti, i to u svakom obliku vlasti a da ne govorimo o onoj političkoj. Naročito se ova potonja ne smije pokazati neodlučna, slabašna ili pogrešna.

U doba sveopće globalizacije i društvene nesigurnosti suvremeni političar u svom svakidašnjem djelovanju mora, i to svim tehničkim sredstvima njemu na raspolaganju, pokazati i dokazati kako djeluje za dobrobit svih svojih građana i za javno dobro.

Također, mora pokazati kako je naročito njegov politički program kao i njegovi projekti najprikladniji, jer je njemu iznad svega važno opće dobro svih građana.

Nailazimo tako na jednu dosta čudnovatu situaciju. Dok, s jedne strane, sve više političara smatra kako sva suvremena demokratska uređenja nisu drugo nego jedna formalna metoda koja, kao takva, ne iziskuje nikakvu apsolutnu vrijednost, s druge strane, uvjereni su, barem se tako čini i tako se iz političkih razloga političari i predstavljaju, kako između svih vrijednosti i ciljeva za koje se biračko tijelo mora odlučiti, one vrijednosti i oni ciljevi koje on predstavlja i kojih se drži, za razliku od drugih društveno-političkih opcija, koje su građanima na raspolaganju, predstavljaju najoptimalnije vrijednosti koje ona nacionalna zajednica može izabrati, pa čak ako su i međusobno oprečni, ali kojima suvremeni pojedinac neminovno teži.

I baš zbog te stvaralačke osobine većina političara, najrazvijenijih zapadnih država, teži poistovjetiti vlastitu političku aktivnost s demokracijom definirajući se pravim demokratima.

To znači da i sama demokracija kao vrijednost sve više postaje sama po sebi svrha političkog djelovanja.

To se događa zato što su većina suvremenih političkih subjekta, kao i sami političari, uvjerenja kako je njihova društveno-politička aktivnost, koja za svrhu ima one demokratske vrijednosti kojima on teži i koje pokušava i ostvariti, ta koja bi trebala postati svrhom prema kojoj bi ono demokratsko društveno uređenje neminovno trebao težiti. Međutim, u svijetu u kojemu sve dominantniju ulogu ima znanstveno-tehnički aparat to je njihovo htijenje puka iluzija, obična varka i san.

Bez obzira na to jesu li su oni uvjereni ili ne u iskrenosti vlastitih programa, oni se ipak u svom postupanju pokazuju kao da posjeduju

neprikosnovenu sigurnost u istinitost i valjanost vlastite vizije. Prikazuju se kao politički subjekti za koje bi biračko tijelo trebao glasovati, budući da su oni jedini sposobni ostvariti sve one potrebne društvene ciljeve, a ne jedno beznačajno puko sredstvo u službi znanstveno-tehničke racionalnosti; tj. jedno obično prijenosno sredstvo u liku više ili manje specijaliziranog službenika uokvirenog unutar dominantnog znanstveno-tehničkog aparata.

Danas je svima više ili manje jasno kako je politička aktivnost, u svim suvremenim demokratskim društvima po samoj pojmovnoj definiciji neosporno zamjenjiva.

To proizlazi iz samog činjeničnog stanja da svaki politički subjekt oko sebe nailazi na veliki broj njemu alternativnih političkih opcija, programa i projekata i to bilo u liku drugih njemu oporbenih političkih stranaka ili u liku isto stranačkih neistomišljenika.

Radi se o strankama i političarima koji sebe smatraju društveno vrjednijim, osobno najpoštenijim i politički djelotvornijim od drugih.

Oni su da bi se dokazali i tako uvjerali svoje biračko tijelo, itekako spremni bezobzirno upotrijebiti sva njima dostupna tehnička pomagala.

Radi se, međutim, o onom dijelu tehnike koja, kakav li paradoks, s vremenom postaje, nasuprot njima, itekako nezamjenjiva. Budući da je u smjeru u kojem je krenula zapadna civilizacija sve očitije da se u trci za prevlast sve više uviđa kako je tehnika ta koja, na svom putu ostvarenja sve većeg broja ciljeva u službi zadovoljavanja što većeg broja građana, neminovno odbacuje sve druge njoj suprotne ili neadekvatne društveno-političke snage ili, ovisno o trenutačnoj društvenoj potrebi, tretira ih u obliku upotrebne robe. Neovisno o tome radi li se tu o demokraciji, o kršćanstvu, o kapitalizmu, o islamu ili o nečem drugom što bi moglo ili trebalo tek doći.

Sve je više predznaka kako će se političko djelovanje, zalaskom vjere u autoritet države, sve više svoditi na prihvaćanju što funkcionalnijeg djelovanja tehničkih postupka.

Poznato je da se danas političko odlučivanje sve više zasniva na ekonomiji koja, sa svoje strane, kako bi bila što učinkovitija, svoje

razmatranje pretežno zasniva na raspoloživim tehnološkim resursima. Radeći pritom i na tome da se ti resursi i dalje usavršavaju i to sve radi općeg dobra. Iz tih razloga već danas politika nije više mjesto odlučivanja, budući da se ono pretočilo u tehničku nadležnost.

Demokracija: od vladavine ljudi do vladavine tehničara. Današnji činovnik, nasuprot buržoaskom službeniku koji je radio u funkciji Države, posjeduje onu tehničku kompetenciju koja ga osposobljava da optimalno vodi sve potrebne administrativne poslove i to neovisno o državnim interesima. Budući da on nije podložan izbornim procedurama i terminima, njemu ne ističe izborni uvjetovani mandat i nema potrebe da o svom djelovanju odgovara biračima, zbog toga se njegove odluke rijetko kad zasnivaju na zadovoljavanju političkih potreba ili zahtjevima većine, tj. polisa.

Problem postaje još očitiji jer se zaoštava, ako ga se promatra na nacionalnom ili nadnacionalnom nivou, budući da je na tom nivou političko odlučivanje samo po sebi uvjetovano od strane raznoraznih međunarodnih organizacija koje zasigurno nisu demokratski izabrane i ustrojene, kao što su na primjer nacionalne i nadnacionalne banke.

Stvar postaje i te kako očita kad se radi o dugovanju neke Države. Moramo li zato donijeti zaključak da se na taj način - i to naročito za zadužene Države – politička autonomija odlučivanja još više sužava, ograničavajući se tako sve više, ali neminovno samo na subjektivnoj emotivnoj simpatiji ili antipatiji prema političkoj desnici, centru ili ljevici?

Radi li se ovdje o zalasku politike u doba krajnjeg tehnicizma, u vidu zalaska one forme političkog odlučivanja ili djelovanja koja je, misli se ovdje na demokraciju, oduvijek karakterizirala zapadnu kulturu i civilizaciju? Jer zasigurno, nema dvojbe u tome da se demokracija ne može zasnivati samo na činjenici da smo periodično pozvani na glasovanje i da se prvenstveno na tom činu glasovanja zasniva naše pravo i dužnost slobodnih građana.

Kao što smo prethodno rekli, ali valja ovdje još jedanput napomenuti, demokracija je sasvim nešto drugo. Mora biti sasvim nešto drugo.

Da bi toga bili svjesni treba shvatiti da kad se govori o politici, ne radi se

o poslu, kao ni o sudbini, već izričito o etičkoj odgovornosti.

Platonov ideal politike⁷ zasigurno više ne vrijedi u naše tehničko doba gdje je političko odlučivanje i praktično izvršavanje regulirano i usmjereno od strane instrumentalnoga razuma koji garantira povezanost ako ne i podudarnost samih sredstava s ciljevima, i koji je sebi podvrgnuo djelovanje, u vidu (slobodnog) izbora ciljeva.

To je naime oduvijek predstavljalo i suštinu samog političkog odlučivanja, budući da je politici pripadala ovlast da odluči koje usmjerenje, koji pravac dati tehničkoj proizvodnji i, uz to vezano, koje mogućnosti treba ostvariti, kojem postupanju dati legitimitet, što treba činiti.

Promatrajući politiku kao društvenu znanost i izdvajanjem politike iz životne prakse, protumačene kao izbor slobodnog protoka ideja i djelovanja pojedinaca, Hobbes je od društvene stvarnosti napravio umjetni sistem koji se u odnosu na kaotičnu prirodnu zbilju, koja je tumačena u obliku krajnje nekontrolirane i nepredvidljive stvarnosti, uspijeva donekle zadržati relativno stabilno i stalno.

Tako tumačena društvena stvarnost omogućava formalnom pravu da, kao proizvod društvenog ugovora, ostvari jednu redukciju složenosti realnog svijeta i to naročito u ograničavanju nepredvidljivosti ljudskog djelovanja unutar društvene dimenzije u kojoj je moguće na racionalno predvidljivi način uskladiti sva ljudska iskustva i djelovanja. Ali, u trenutku kada se politika odvoji i udalji od prirodnog svijeta, od svijeta života, ograničavajući se samo na traženje što boljih uvjeta preživljavanja, ona se tada neminovno pretvara u tehniku, dakle u jedno kvalitativno neutralno umijeće koje se svodi na ulogu posredovanja pravila suživota ne utječući pritom na same sadržaje života. Međutim u istom trenutku kada se politika ograničava samo na upravljanju društvenih odnosa ne sudeći o ciljevima, tada se ona neminovno preoblikuje u puku administraciju koja ima sve manje posla s odlučivanjem, pretvarajući se tako sve više u tehničko znanstvenu kompetenciju i sve manje u političku

⁷ Prema Platonu tehničke vještine (*polimathia*) same za sebe nipošto nisu garancija ljudskom preživljavanju ako doslovno nisu vođene politikom, osmišljena kao 'kraljevska tehnika' (*basilikè téchne*), jer 'zna što je bolje' pa je zato i 'sposobna da vodi do ostvarenja pravu stvar' i to tako što zna međusobno povezati i uskladiti različite tehničke vještine i nad njima nadzirati. Platon, *Političar*, 304 a.

praksu.

U tom smislu imamo sve manje političkih odluka – koje se, kako bi se ostvarile, moraju zasnivati na adekvatnim tehničkim pomagalima - i sve više na raspolaganju različita, ali društveno efikasna (korisna) tehnička rješenja.

Ta rješenja osim što uvjetuju i upućuju političko odlučivanje, ne podliježu dugoročnoj političkoj kontroli. Suvremeni znanstveno tehnički aparat, koji sve više predstavlja materijalnu osnovu svih suvremenih demokratskih društva, ne razvija se prema onim planovima određenim od strane svjesnih političkih subjekata, dakle u skladu s političkim programom, već prvenstveno slijedeći vlastitu logiku razvoja, koja je slična evoluciji prirodnih procesa, i nad kojom političko odlučivanje nema skoro nikakav utjecaj, osim formalnog.

Dolazimo tako i do regulative koja vlada tehnički razvijenim društvima, koja upućuje na činjenicu da su sredstva ta koja određuju ciljeve, i to ne zato što se politički izabrani ciljevi ne mogu ostvariti bez posjedovanja i uporabe tehničkih pomagala, koliko zato što same političke mogućnosti tehničkih ostvarenja zahtijevaju i njihovu upotrebu.

Sama realizacija ovih tehničkih mogućnosti pojavljuje se kao društvena nužnost, kao one mogućnosti koje neminovno treba ostvariti. Radi se, dakle, o politici nametnutih ciljeva. Trebamo, međutim, biti svjesni kako u onim društvenom-političkim uređenjima u kojim vlada takva zakonitost stvari, politički izbori kao i njihovi rezultati ne zavise više o slobodnom političkom odlučivanju, a još manje o kontroli političkih subjekata, već izričito proizlaze od postojećih tehničkih mogućnosti kojima ono društvo raspolaže i koje tjeraju samu politiku da se preoblikuje u još savršeniju i funkcionalniju političku vlast.

Ova preobrazba sredstva u ciljeve ne dopušta više politici da određuje ritam, pravac i funkciju tehničkog razvoja, već je tjera da postane još funkcionalnija u svom djelovanju i to u skladu sa sve samostalnijim procesom tehničkog oblikovanja društvene stvarnosti.

Kao pretpostavka u odlučivanju budućih političkih rješenja i djelovanja,

tehnika je ta koja će sve više presuđivati o kojim će se odlukama raditi. Preokrećući na taj način onu tradicionalnu hijerarhiju koja je, zasnivajući se na primatu svrhe nad sredstvima, politici pripisivala i davala primat nad tehnikom.

Radi se o onoj klasičnoj političkoj shemi: zapovijed-poslušnost, prema kojoj je bila uređena i djelovala svaka društvena organizacija.

Unutar društvenih odnosa taj preokret sredstva u ciljeve, i ciljeva u sredstva, doprinosi vidnoj redukciji hijerarhijski shvaćenog modela upravljanja, jer zapovijed ne nalazi više svoj legitimitet u autoritetu, koliko iz pritjecanja i obrade tehničkih podataka, informacija i njezinoga valjanog tumačenja.

Sama činjenica da tehnika ograničava načelo autoriteta ne znači da ona doprinosi jačanju demokratskoga sustava. Dapače, pretvaranje političko-društvene dimenzije u bezličnu formalno-tehnokratsku administraciju lišava predmetnosti svako demokratsko oblikovanje društvene stvarnosti, koje svoju smislenost nalazi u političkoj volji. Budući da tamo gdje je političko odlučivanje podložno objektivnom pritisku tehničke racionalnosti - koja po logici stvari unaprijed određuje i samo oblikovanje društvene stvarnosti i kao takva neminovno odlučuje i o budućim političkim odlukama – ne treba nas čuditi ako građanima postaje sve beznačajnije, ako ne i ravnodušno, koji će politički subjekti doći na vlast.

Razlog toga nalazi se u tome što se sve više njihova politička i građanska dužnost, zadaća zasniva i ograničava samo na odabiru onoga ili onih koji će zauzeti neki položaj unutar određene političke vlasti i to bez ikakve mogućnosti da od građana izabrana izvršna vlast na neki način posreduje i utječe na kriterije koji reguliraju samoupravljanje društvene stvarnosti.

Na taj način demokracija prestaje biti norma političkog života, nasuprot tehnike, koja je sve više zamjenjuje u obliku normativnog sistema vrijednosti, stavljajući tako pod upitnik samu mogućnost postojanja demokracije u tehničko visoko razvijenim društvima.

U tim bi se društvima još moglo govoriti o demokraciji samo uz

postojanje jednog obrazovanog i politički kompetentnog javnog mijenja.

To znači, dovoljno sposobnim da prosudi o društvenoj vrijednosti onih odluka koje politika donosi, prihvaća i uvažava u skladu sa sve prisutnijim tehničkim uputama koje proizlaze iz same logike znanstveno-tehničkog aparata. Međutim, zbog sve kompleksnije svjetske zbilje - podvrgnuta sve složenijoj tehnologiji čija djelotvornost ovisi prvenstveno o daljnjoj parcijalizaciji znanstvenih disciplina, između kojih postoji sve problematičnija međusobna komunikacija zbog prijevoda i prijenosa sve složenijih podataka - danas postoji sve manja mogućnost takvog svjesnog izbora, budući da možemo samo zamisliti mogućnost jedne sveobuhvatne informiranosti i to baš zbog navedene složenosti komunikativnog sustava priopćavanja koji postoji između sistema složenih tehničkih kompetencija, tj. znanstveno-tehničkog aparata i obrazovanog građanstva.

Unutar tog novog (političkog) teatralnog svijeta postavljamo si pitanje što je s demokracijom shvaćenom u njenom prvobitnom smislu: kao odnos među jednakima? Ali još upitnije je što ostaje od demokracije koja je do jučer čovjeka promatrala kao cilj, svrhu, a ne kao sredstvo? Što je s klasičnim shvaćanjem politike, koju Platon opisuje kao '*kraljevsku tehniku*', čija bi svrha trebala biti, kao što se izrazio Aristotel, dobrobit i sreća svih slobodnih pojedinaca tj. građana? Što na kraju ostaje od izražavanja i ostvarivanja mogućih ljudskih potencijala, o njegovom slobodnom političkom izboru i odlučivanju unutar jednog tehnokratsko funkcionalnog društva?

Zar nas ta pitanja ne navode da se, možda, na jedan novi, složeniji ali i sveobuhvatniji način još jedanput zapitamo: što je čovjek? Ili se tu radi o posljednjoj zagonetki Pandorine kutije ili o skrivenom licu sfinge?

POPIS UPOTREBLJENE LITERATURE:

- Kuhn T., (1999). Struktura znanstvenih revolucija. Zagreb. Naklada Jesenski i Turk.
- Marx, K./Engels, F., (1976). Rani radovi (str. 337-343). Naprijed, Zagreb.
- Ouspensky, P.D., (1971). The Fourth Way, New York: Vintage Books, Random - House Edition.
- Platon, Država, VII knjiga, (str. 514-516). Naprijed, Zagreb 1975; Političar, 304 a.
- Severino, E., Il declino del capitalismo, Rizzoli Milano 1993; Il destino della tecnica, Rizzoli, Milano 1998; La filosofia futura, Rizzoli, Milano 2001.
- Watts, A. W., Mudrost nesigurnosti : poruka za doba tjeskobe, Biovega, Zagreb 2004.
- Wilde, S., Affirmations, (1999). HAY HOUSE, INC. Carlsbad, California.